Seminář **„Vyšebrodský klášter – duchovní, kulturní a hospodářský klenot evropského významu“**

16. září 2025, Praha - Poslanecká sněmovna ČR

Téma přednášky: ***“Cisterciácká klášterní krajina Vyšší Brod získala označení EVROPSKÉ DĚDICTVÍ“***

Autor/přednášející: **Ing. Marta Krejčíčková,** předsedkyně spolku Cisterciácké krajiny, z.s. a projektová manažerka MAS Rozkvět z.s., koordinátorka zapojení regionu Cisterciácké klášterní krajiny Vyšší Brod do evropské sítě CISTERSCAPES (Cistercian landscapes connecting Europe)

Cisterscapes – Cistercian landscapes connecting Europe - jsou nadnárodním projektem, který spojuje 17 cisterciáckých klášterních krajin v Německu (Altenberg, Bronnbach, Ebrach, Langheim, Loccum, Maulbronn, Pforta, Waldsassen), Česku (Plasy**,** Velehrad, Vyšší Brod, Žďár nad Sázavou), Rakousku (Rein, Zwettl), Polsku (Wagrowiec-Lekno) a Slovinsku (Konstanjevica na Krki, Stična).

Cisterscapes je jednou ze sedmi pamětihodností, kterým Evropská komise udělila v roce 2024 **prestižní ocenění v podobě označení Evropské dědictví – European Heritage Label (EHL)**. Do této sítě cisterciáckých klášterních krajin spadá i krajina, jejímž centrem je cisterciácké opatství Vyšší Brod.

Označení Evropské dědictví získalo doposud 67 památek po celé Evropě a Česko je jedním z evropských států, který se dnes může pochlubit alespoň čtyřmi lokalitami s EHL. V České republice bylo značkou také oceněno Arcidiecézní muzeum a Přemyslovský hrad v Olomouci, státní zámek Kynžvart, Osada Baba v Praze a Kolonie Nový dům v Brně (součást nadnárodní Kolonie moderní architektury Werkbundu v Evropě).

Označení Evropské dědictví doplňuje další významné iniciativy, jako je Seznam světového dědictví UNESCO či evropské kulturní trasy Rady Evropy. Jeho cílem je přispět k poznání společných hodnot, historie a kulturního dědictví v Evropě. **Když mluvíme o EHL, mluvíme o místech s příběhy** — místech, kde se psaly dějiny, kde se Evropa formovala. Místa, která spojují často to, co je vzdálené, co je rozdílné — jazyky, kultury, události — a přitom **ukazují, že jsme všichni součástí něčeho většího.**

Periodizace časové osy lokalit, které získaly označení Evropské dědictví, ukazuje poměrně vyvážené rozložení lokalit mezi velkými obdobími evropské historie: šedesát sedm lokalit se rovnoměrně rozkládá mezi tři hlavní období: je zde 20 předmoderních lokalit (-1500), 24 moderních (1500-1900) a 23 současných (1900-). Příběhy těchto lokalit vybízejí obyvatele Evropy ke sdílení zamyšlení nad minulostí, ukazují její význam v současnosti a pomáhají jim představit si budoucnost, kterou chtějí budovat. **EHL je komplexní nástroj pro Evropskou unii a její občany, který ukazuje, co Evropa pro nás všechny znamená**. Jednotu v rozmanitosti dokonale ilustrují památky EHL, které ukazují, jak byla Evropa formována různými cestami integrace, a Evropané jsou stále více schopni a ochotni interpretovat své kulturní dědictví z evropské perspektivy.

Unikátnost získání značky European Heritage Label (EHL/ označení Evropské dědictví) spočívá v několika klíčových aspektech, které ji odlišují od jiných ocenění a zdůrazňují její specifický význam.

Především se jedná o **zaměření na evropské hodnoty a identitu:** na rozdíl od například UNESCO, které se zaměřuje na "výjimečnou univerzální hodnotu" kulturního nebo přírodního dědictví, European Heritage Label (EHL) se soustředí na místa, která mají **výrazný symbolický význam pro evropskou historii, kulturu, integraci a společné hodnoty.** Nejde tedy primárně o estetickou nebo archeologickou hodnotu, ale o to, jak dané místo přispělo k formování Evropy, jejího vývoje a ideálů.

Důraz je kladen na příběh a poselství. Označení Evropské dědictví neoceňuje jen statické památky, ale především příběhy a poselství, **která tato místa nesou**. Cílem je zprostředkovat návštěvníkům hlubší pochopení evropských dějin a kultury. Každé místo oceněné EHL tak má současně povinnost vyvinout vzdělávací aktivity a vlastní informačně-osvětový program, který tento "evropský příběh" vypráví.

Klíčové je propojení s živým dědictvím a občany - European Heritage Label podporuje aktivní zapojení občanů, zejména mladých lidí, do poznávání a ochrany evropského dědictví. Usiluje o to, aby tato místa nebyla „muzejními exponáty", ale živými místy pro osvětu, diskusi, vzdělávání a sdílení.

Výrazným znakem je určitá exkluzivita míst, která získala označení Evropské dědictví. EHL je udělováno mnohem menšímu počtu míst než například UNESCO. To podtrhuje jeho exkluzivitu a pečlivý výběr na základě posouzení mezinárodními experty.

Pamětihodnosti, které získaly European Heritage Label, sehrály svou významnou roli v budování evropské identity. V době, kdy se Evropa potýká s různými výzvami, má EHL za cíl posílit pocit sounáležitosti a společné evropské identity mezi občany. Jasně pojmenovává a připomíná společné kořeny a hodnoty, které Evropu spojují.

Příklad Cisterciácké klášterní krajiny Vyšší Brod je ukázkou akcentace těchto klíčových aspektů značky European Heritage Label, které tuto značku odlišují od jiných ocenění a zdůrazňují specifický význam místa pro Evropu. **V případě Vyššího Brodu se unikátnost spočívá v tom, že nebyl oceněn pouze klášter jako budova, ale celá krajina**. To zdůrazňuje holistický přístup značky, protože uznává především dopad cisterciáckého řádu na tvorbu současné evropské krajiny, který přesahoval vždy zdi kláštera a formoval celé široké okolí.

Mnišský řád cisterciáků byl založen ve francouzském Citeaux v roce 1098. Dynamicky se rozšířil do celé Evropy, cisterciáci tak významně přispěli k šíření kultury i hospodářských technologií v rámci středověké Evropy. Svá opatství zakládali vždy na principu ekonomické soběstačnosti. Sdílení znalostí a zkušeností jako součást řádového modelu bylo založeno na přeshraniční kultuře a společné identitě, vycházelo z jednotné organizační struktury, hospodářství a postupech kultivace krajiny. **Cisterciácká síť vždy měla - a má doposud - celoevropský charakter.** Významně utvářela evropskou historii, sjednocování, a přinesla hodnoty, které jsou zvláště dnes aktuální, jako je udržitelné využívání přírodních zdrojů a ochrana krajiny.

Cisterciáci byli průkopníky v hospodaření s krajinou a jejich metody mohou sloužit jako inspirace i pro současné výzvy udržitelnosti. Ať již se jedná o hospodaření v lesích, promyšlenou regulaci vodních toků a zadržování vody v krajině, zpracování kamene, rud či železa, rybníkářství, ovocnářství, pivovarnictví, chov zvířat nebo pěstování plodin dle regionálních podmínek, nebo působení ve velmi specifických oblastech – ve Vyšším Brodě to byl třeba chov perlorodek. A také technické inovace – cisterciáci z Vyššího Brodu stáli za vybudováním plavebního kanálu nebo zprovoznění regionální Vyšebrodské elektrické místní dráhy v roce 1911 a její elektrifikací z vlastní vodní elektrárny, jednu z prvních elektrifikovaných tratí na území dnešní ČR. Klášterní pivovar patřil až do jeho zrušení v roce 1948 mezi nejvýznamnější na Českokrumlovsku.

Současně ocenění European Heritage Label připomíná, jak **spiritualita a pracovitost mnichů přispěly k rozvoji a formování kulturní krajiny, což je klíčové pro pochopení evropské historie**. Cisterciácké kláštery v Evropě byly – a dodnes jsou – místy, kde duchovní prožitek a tělesná činnost žijí v harmonii, zcela v duchu zásady sv. Bernarda z Nursie: ora et labora – modli se a pracuj. Toto zároveň prosté i hluboké životní pravidlo cisterciáci hluboce přijali za své a povýšili je na rovnocenné.

Vyšší Brod je součástí mezinárodní nominace nadnárodní sítě "Cisterscapes", která spojuje podobně zachovalé cisterciácké krajiny z různých zemí. Tím se zdůrazňuje **nadnárodní rozměr cisterciácké kultury a její vliv na celou Evropu**.

Získání European Heritage Label pro evropskou síť Cisterscapes a cisterciáckou klášterní krajinu Vyšší Brod tedy není jen lokální úspěch, ale potvrzení, že toto místo má co říci o kořenech, vývoji a hodnotách celé Evropy.

Co toto ocenění znamená v praxi?

Znamená, že **návštěvníci mají šanci stát se součástí příběhů Evropy**: projdou se cisterciáckou klášterní krajinou, navštíví klášter a různá místa v okolí, možná zavřou oči a zaposlouchají se do zvuků cisterciácké klášterní krajiny, kde šumí stromy, zurčí voda a bzučí včely, zatají dech nad relikviářovým tzv. Závišovým křížem nebo sedmdesáti tisíci svazků knih v klášterní knihovně, zaposlouchají se do hlubokých tónů varhan v klášterním kostele Nanebevzetí Panny Marie, dotknou se zdí budov, kde Evropa po staletí vytvářela svůj rámec — kde se Evropa tvořila.

Znamená to, že každý kámen, rybník, klášterní les, ovocný sad, každá kaplička v krajině i celý areál opatství ve Vyšším Brodě, každá historická událost, která se zde uskutečnila, **má váhu nejen pro naši zemi, ale pro celý kontinent**. To platí také o dalších cisterciáckých klášterních krajinách sítě Cisterscapes a pamětihodnostech, které získali označení EHL.

Znamená to, že musíme být hrdí na Česko — že **i našimi lokalitami a příběhy se psaly dějiny Evropy**, že i u nás se utvářela Evropa, máme své místo v paměti společné Evropy.

A zároveň za toto společné dědictví neseme odpovědnost!

Společné motto EHL „ **Europe starts here!**“ zdůrazňuje **význam pro každého návštěvníka i společnost a apeluje: staň se aktérem historie, ne jen pozorovatelem**. Když přijedete do těchto míst, tak vstoupíte do dějin Evropy. Dějiny nejsou jen v knihách, ale v místech kolem nás — v budovách, v památkách, v krajině, v přírodním a kulturním dědictví, kterého si máme vážit a chránit je.

Ambicí míst, která jsou zapojená do spolupráce v rámci síťování míst European Heritage Label a samozřejmě také evropské sítě Cisterscapes, a současně **společným závazkem je vzdělávat — zvlášť mladé lidi, žáky a studenty škol.** Ukazovat dějiny místním obyvatelům i návštěvníkům. Dějiny, které nejsou “jen minulostí”, ale které ovlivňují naši identitu i budoucnost. A současně vést diskusi o hodnotách, které Evropa spojuje: svoboda, dialog, tolerance, udržitelnost.

Propojování míst držitelů označení Evropské dědictví - míst, kde se psaly příběhy vytvářející společné evropské dějiny, má velký přínos pro to, **aby si lidé uvědomovali, jak v Česku a v Evropě vznikaly dějiny, jak se utvářela identita**.

Cisterciácká klášterní krajina Vyšší Brod je unikátní kulturní a historický fenomén, fascinující ukázka toho, jak hluboce dokázal jeden církevní řád ovlivnit a formovat rozsáhlé území. Není to jen souhrn jednotlivých budov, ale komplexní systém rozvíjející se v různých historických vlnách téměř osm století, který zahrnuje klášter, hospodářská stavení, vodní díla, lesy, ovocné sady, louky a pole, vše propojené vizí a prací cisterciáckých mnichů. Na rozdíl od běžných klášterních areálů jde o celý region, který cisterciáci po staletí proměňovali a kultivovali podle principu „Ora et labora“ - modli se a pracuj. **A příběh cisterciáckého opatství Vyšší Brod trvá – působí zde jediná funkční mužská řádová komunita cisterciáků v Česku.**

Samotný klášter Vyšší Brod, založený Vokem z Rožmberka v roce 1259, je ústředním bodem této krajiny. I když se klášter nachází v drsné podhorské krajině, projevila **se schopnost cisterciáků proměnit i zdánlivě nehostinné území v prosperující hospodářský celek.**

Zakládali hospodářské dvory i celé osady, rybníky, ovocné sady, starali se o lesy. **Cisterciáci mají hluboký respekt k přírodě** - jejich zásahy do krajiny byly sice rozsáhlé, ale promyšlené a udržitelné. Konec konců díky trvalému sdílení hospodářských postupů v rámci řádu napříč Evropou dobře věděli, jak využít vodní toky pro rybníky a mlýny, jak obhospodařovat lesy a jak získat úrodu i z méně úrodné půdy. Díky tomu se klášter stal ekonomicky soběstačným a centrem regionu. **Tato činnost dala krajině její jedinečný ráz, který je patrný dodnes.**

Mnohé z původních hospodářských dvorů, které obhospodařovaly i poměrně vzdálenější pozemky, jsou dodnes součástí cisterciácké klášterní krajiny, byť v pozměněné podobě, část jich slouží hospodářské činnosti opatství i dnes. **Cisterciáci byli vždy mistry v rybníkářství**. Ve vyšebrodské krajině se zachovaly stopy původních rybníků, které historicky sloužily k obživě mnichů i okolního obyvatelstva i zadržování vody v krajině a ochraně před povodněmi, množství rybníků se ale zachovalo plně funkčních a jsou úspěšně využívány klášterem i nyní. Obdobně tak **lesní hospodářství**. Řád byl zodpovědný za racionální správu lesů, které sloužily nejen jako zdroj dřeva, ale i potravy.

Les i krajina měly současně pro cisterciáky i duchovní rozměr. Kromě samotného kláštera se v krajině nacházejí i menší kaple, boží muka nebo kříže, které svědčí o duchovním rozměru života v cisterciácké doméně.

Co tedy dělá tuto krajinu výjimečnou? Princip "Ora et labora". Harmonie s přírodou. Dochované struktury a stopy historie. A nyní i označení Evropské dědictví. To potvrzuje její celoevropský význam a uznává, že tato krajina je výjimečným příkladem formování kulturní krajiny v Evropě.

Je to zároveň výzva k ochraně a prezentaci tohoto unikátu!

Pro turisty i místní zájemce o historii nabízí tato krajina jedinečnou možnost prozkoumat nejen samotný klášter, ale i jeho širší okolí a na vlastní oči vidět, jak středověký církevní řád dokázal vytvořit prosperující a harmonický celek, který přetrval staletí a podílel se na tvorbě současné Evropy.

Označení Evropské dědictví nepřináší svým držitelům žádné přímé finanční benefity ani od Evropské komise, ani od českého státu. O to důležitější je zodpovědná podpora místa EHL prostřednictvím projektů, které podporují rozvoj tohoto dědictví na principech dlouhodobé udržitelnosti – ať již formou investic do objektů hospodářských provozů včetně návštěvnického zázemí nebo financováním osvětově-edukačních aktivit, především ve spolupráci s členy a partnery sítě Cisterscapes a dalšími nositeli označení European Heritage Label. Velký prostor je zde také pro další partnery především v oblasti turismu a spolupráci s firmami. Filantropie stojí vždy na zapálených jedincích. **I Vy osobně se tak můžete stát součástí příběhu Cisterciácké krajiny Vyšší Brod a žít s námi společně tento evropský příběh.**

Europe starts here!

vyssibrod.cisterscapes@gmail.com

krejcickova@masrozkvet.cz

CISTERSCAPES connecting Europe

OZNAČENÍ EVROPSKÉ DĚDICTVÍ

MAS Rozkvět